

НОВОСАД Марія Гнатівна

УДК 784.4(477.8)“18”

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ В КОНТЕКСТІ
ХУДОЖНЬОГО ЖИТТЯ ГАЛИЧИНИ
другої половини ХІХ – початку ХХ століття

17.00.01 – теорія та історія культури

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника

Науковий керівник

доктор філософських наук, професор

УЛАНОВА Світлана Іванівна,

Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
професор кафедри мистецтвознавства та експертної діяльності

Офіційні опоненти:

доктор мистецтвознавства, професор

КИЯНОВСЬКА Любов Олександрівна,

Львівська державна музична академія ім. М.В.Лисенка,
завідувач кафедри історії музики

кандидат педагогічних наук, професор

ОБЕРТИНСЬКА Анеля Петрівна,

Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
професор кафедри режисури

Провідна установа:

Київський національний університет культури і мистецтв,
кафедра теорії та історії культури, Міністерство культури і
мистецтв України, м. Київ

Захист відбудеться "19" серпня 2002 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К/26.850.01 у Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Січневого повстання, 21, корп. 15, ауд. 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (01015, м. Київ, вул. Січневого повстання, 21, корп. 15).

Автореферат розіслано "17" травня 2002 р.

*Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор філос. наук*

С.І.Уланова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Відродження духовності – найактуальніша проблема сьогодення. Її розв'язання вимагає багатьох чинників, проте найважливішим з них є той, що сприятиме відновленню зруйнованих зв'язків у культурному процесі між традиційно сталими нормами культурного досвіду опанування і передачі світоглядної інформації та інноваціями, які обумовлює реалізація творчих потенцій, закладених в основу роботи культурного механізму.

Сьогодні, коли гостро відчувається потреба у визначенні смислу явищ, які відбуваються у нашому житті, зростає кількість прихильників ідей, суть яких зводиться до пошуку своєрідного “духовного резюме” за тими ознаками, що ототожнюють в собі універсальні якості національної свідомості. Саме тому зростає вагомість історичних досліджень, у яких простежуються трансформаційні зміни, що відтворюють соціальну свідомість на рівні тих її світоглядно-ключових категорій, що здійснюють функцію “формоутворення людського духу”.

Провідним носієм цієї функції завжди був фольклор, образ-формула етносамоусвідомлення суспільно опрацьованих способів культурного буття. Його дослідженню як соціокультурного явища присвячено багато теоретичних праць. Проблематика їх досить різноманітна: від етнографічних спостережень за різними жанрами народної творчості до спроб розроблення теоретичних концепцій з окремих її форм і напрямків.

Так само неоднозначним виявляється стан розробки питань, пов'язаних з українським фольклором, незважаючи на давність його наукової історії, розпочатої ще у XIX столітті працями С.Воробкевича, Я.Головацького, М.Грушевського, М.Драгоманова, М.Костомарова, М.Максимовича, М.Шашкевича та інших діячів української культури. Розглядаючи українську народну пісенність як невід'ємний чинник національних традицій, дореволюційна фольклористика приділяла головну увагу її вербальним формам, вкладаючи їх у координати тих ідейних вимірів, які диктувало духовне життя української спільноти (Д.Антонович, Ф.Колесса, О.Потебня, І.Франко, Г.Хоткевич). Проте у XX столітті цей науковий напрямок набуває більшої поліпредметності. Фольклор вивчається не тільки в окремих жанрових формах, але й як самостійна галузь культури із своїми специфічними ознаками й закономірностями розвитку (С.Авренцев, М.Бахтін, В.Гусев, А.Гуревич, С.Грица, Л.Вавицький, Н.Толочко тощо).

З'являються праці, в яких досліджуються зв'язки фольклорної творчості з професійною (М.Загайкевич, Л.Кияновська, С.Павлишин, Г.Нудьга та інші), її особливості в контексті художнього життя різних регіонів України. Особлива увага в них приділяється вивченню тих процесів, які виокремлюють характерні риси становлення національних форм культури у Західній Україні, зокрема Галичині, як центрі, що сфокусовано їх узагальнює (Ю.Волощук, Р.Дудик, Н.Костюк, Л.Кияновська, Р.Пилипчук, О.Семчишин-Гузнер, М.Черепанин, І.Фрайт та інші).

Та, незважаючи на кількісні показники таких робіт, їх зміст залишає осторонь ще багато проблем, із вирішенням яких пов'язане створення теорій, які містили б у собі відповідь на сучасні питання щодо відродження національної духовності. Звертаючись до української пісні, авторка намагалась об'єднати відокремлені у сучасних культурологічних та мистецтвознавчих розвідках питання, які висвітлюють її світоглядну вартість, що акумулює в собі не тільки духовні потенції нації, але й здатність формувати ціннісні установки щодо перспектив розвитку соціального буття етносу.

Це й обумовило вибір теми дослідження *“Українська пісня в контексті художнього життя Галичини другої половини XIX – початку XX століття”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконано згідно з планами наукової роботи кафедри культурології Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника, протокол № 5 від 8 лютого 2000 року.

Мета дослідження – розкрити культуротворчі потенції української пісні, які обумовили зміст художнього життя Галичини другої половини XIX – початку XX століття як цілісної системи, що синтезувала у собі національні здобутки української культури визначеного періоду. Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання:

- з'ясувати соціокультурні обставини, що сприяли актуалізації уваги до української народної пісні професійних літературних, наукових та художніх кіл України;

- розглянути особливості трансформації народної поезики у літературний процес на Галичині у другій половині XIX століття;

- виявити риси оновлення професійної поезики та її тенденційну забарвленість з точки зору загальнокультурних процесів, що характеризують розвиток художнього життя України на початку XX століття;

- окреслити форми осмислення народнопісенних прообразів у

літературних формах, театральному й образотворчому мистецтві та з'ясувати їх світоглядну спрямованість.

Об'єкт дослідження – українська народна пісня як культуротворчий чинник національної історії.

Предмет дослідження – українська народна пісня у світоглядному контексті художнього життя Галичини другої половини XIX – початку XX століття.

Для розв'язання поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження**: *аналітичний* – у вивченні фольклорно-етнографічної, історичної, мистецтвознавчо-культурологічної літератури з питань розвитку пісенної культури Галичини зазначеного періоду; *пошуковий* – у збиранні й виокремленні із загальноукраїнського пісенного репертуару пісень, які стали основою переосмислення та трансформації актуальних світоглядних ідей у естетичних формах, яких вимагало тогочасне художнє і літературне життя в Україні; *теоретичний* – в узагальненні характерних особливостей розвитку українського мистецтва другої половини XIX – початку XX століття та відтворенні тих естетичних рис, що визначають специфіку становлення національних форм самосвідомості в художньому процесі на Галичині; *“біографічного”* – у визначенні тих особливостей, що обумовили варіативність художніх установок у тлумаченні фольклорних джерел засобами професійної творчості.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- вперше українська пісня розглядається з точки зору тих ціннісних орієнтацій, які визначили розвиток літератури і мистецтва на Галичині у другій половині XIX – на початку XX століття;

- набули подальшого розвитку положення про естетичну вагомість зразків народнопісенної творчості для професійної культури та їх ціннісну функцію щодо формування тих смисложиттєвих орієнтирів, через які українська художня інтелігенція відстоювала своє право на національну та регіональну самовизначеність форм і змісту мистецької діяльності;

- уточнено з цих позицій естетичні закономірності інтерпретації народнопісенних прообразів у творчості окремих галицьких письменників, їхній світоглядний зміст у контексті тих ідей, що обумовили актуалізацію фольклорної поетики;

- виявлено багатозначність використання фольклорно-пісенного матеріалу в художній практиці, його поліфункціональність щодо реалії соціального та політичного життя визначеного періоду;

- доведено необхідність оновлення методології дослідження

професійних і фольклорних зв'язків на основі узагальнення світоглядних домінант, що їх обумовлюють;

– розкрито динаміку змін, що відбуваються на рівні взаємовідносин фольклорної традиції та професійної творчості, а також форми та засоби, якими ці зміни виявляють себе в різних видах художньої діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали проведеного дослідження можуть бути використані у подальшому розробленні проблем історичного моделювання процесів, пов'язаних із становленням національних форм самосвідомості у сфері художньої творчості, та методології їх соціокультурного обґрунтування з точки зору ціннісних характеристик, покладених в основу тих світоглядних компонентів, що обумовлюють змістовні характеристики феномена національної ментальності, які містять в собі фольклорні форми її образного втілення.

Мистецтвознавчо-культурологічний характер дослідження сприяв виробленню й запровадженню в роботі методів аналізу літературно-мистецьких творів, фольклорних явищ, художніх образів. Використані порівняння, зіставлення народнопісенних джерел з професійними творами літератури, театру та образотворчого мистецтва можуть прислужитися мистецтвознавцям, літературознавцям, культурологам, етнологам, фольклористам, викладачам гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах різного профілю додатковим матеріалом у обґрунтуванні онтогносеологічної залежності процесу становлення професійних форм художньої творчості від тих компонентів, що складають основу національних традицій, насамперед фольклорних.

Увійшовши в мистецтвознавчо-культурологічний та художньо-творчий обіг, ці матеріали стануть суттєвим доповненням до курсів культурології, історії української літератури та мистецтв.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та окремі аспекти дослідження знайшли оприлюднення у формі доповідей на: науковій конференції “Марко Черемшина в контексті української літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття” (Івано-Франківськ, 1999 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Формування естетичної культури майбутніх вчителів засобами музичного, образотворчого, хореографічного та драматичного мистецтва” (Кіровоград, 2000 р.); науково-практичній конференції “Поліетнічність та культура в сучасній Україні” (Київ, 2001 р.); науково-практичній конференції “Християнство в Україні на межі третього тисячоліття” (Івано-Франківськ, 2001 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Україна між минулим і майбутнім” (Івано-

Франківськ, 2001 р.), а також на звітних щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника.

Основні положення дисертації викладено у 8 одноосібних статтях, 5 з яких – у фахових виданнях.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота (обсяг текстової частини становить 168 сторінок) складається з вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновків, бібліографічного списку використаної літератури (284 позиції).

Основний зміст роботи

У вступі обгрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, сформульовано мету і завдання; визначено об'єкт і предмет дослідження, подано відомості про зв'язок роботи з науковими програмами, охарактеризовано методи дослідницької роботи, розкрито наукову новизну, практичне значення, апробацію та впровадження здобутих результатів у практику, наведено публікації.

У першому розділі “Українська пісня – джерельна база літературного процесу в Галиччині” розглядається роль народної пісенності у становленні світоглядних координат професійної літературної творчості. Він складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. “У пошуках оновлення основ професійної літературної творчості” доведено, що в актуалізації ролі української пісенності в літературному процесі в Україні сприяло зростання інтересу до вивчення фольклору. Ця тенденція є показовою для всіх регіонів України – Сходу та Заходу.

На цій основі поступово формується жанр авторської пісні-стилізації, так званої пісенної поезії, яка набуває значення засобу передачі і розповсюдження актуальної в соціальному плані інформації (М.Шашкевич).

Починаючи з Т.Шевченка таке відношення до фольклорних зразків стає домінуючим. Народна мова сприймається як носій національної самобутності, а також як джерело пізнання народної психології. Зростання уваги до неї обгрунтовувалося і тим, що пісенні форми є також найдоступнішим засобом просвітництва та поглиблення всенародної освіти (“Руська бесіда”), що сприяло збагаченню репертуарної політики щодо української пісні, посиленню в її змісті регіональних орієнтацій.

Особливо яскраво це доводить творчість Ю.Федьковича, яка опосередковано відбиває технологію створення й побутування пісенного фольклору у Північній Буковині. Глибоке знання пісенної культури свого краю дозволило письменникові вийти за межі стилізації. Опосередковано відбиваючи загальножанрові ознаки пісенних прообразів, Ю.Федькович посилює в них елементи авторського (мовно-інтонаційне тлумачення народного слова, зростання в ньому ознак документальності тощо), що урізноманітнює композицію твору і сприяє більш глибокому осмисленню його ідейного змісту.

Впровадження прозово-драматичних засад у поетичне віршування виділяє постать Ю.Федьковича як таку, що заклала основи створення національної драматургії. Узагальнюючи епічний досвід народних переказів, він підвищує у них роль драматичних елементів, персоніфікуючи індивідуальними інтонаціями мову своїх героїв.

Інші тенденції у розвитку літературного процесу виявляє творчість С.Воробкевича, який оновлює технологію літературного опрацювання народного слова засобами тогочасної фольклористики – варіативно-порівняльного тлумачення зразків, на які була зорієнтована його творча свідомість.

Діяльність Ю.Федьковича і С.Воробкевича довела актуальність для літературного процесу пошуків, адекватних до його завдань форм художнього відображення.

У підрозділі 1.2 *“Народнопісенна поетика у контексті літературного процесу в Галичині другої половини XIX століття”* розглянуто динаміку становлення загального уявлення про те, якою має бути методика опрацювання фольклорних джерел засобами професійної творчості. В ньому доведено, що творча обробка (перенесення – стилізація мовних ознак народної пісні у поетику власних творів) набуває іншої якості. Вона стає більш опосередкованою та естетично визначеною. Розширюється також тематичний діапазон української пісенності, трансформованої у галицьку літературу. У її тлумаченні посилюється увага до політичних і соціальних мотивів. Фольклорні пісенні образи і форми набувають домінуючого значення у формуванні професійної літератури. Разом з тим, зростає роль авторської позиції.

Остання виявляється через відношення до фольклорних зразків як узагальненої установки на сприйняття того чи іншого настрою, яким узгоджується коло аналогій та їх межі для сприйняття (І.Франко). Для цього необхідне не тільки глибоке знання фольклору, але й його зв'язків з

народним життям. Франко був першим, хто звернувся через українську пісню до тем, підказаних реальними життєвими обставинами, надаючи її художнім засадам і образам психологічно-побутової точності.

Не менш важливою проблемою для себе він вважав поєднання літературних і народнопісенних принципів віршування, розв'язання якої знайшло своє відображення у жанровому оновленні й різноманітті трансформованих форм української пісенності (від романсу до революційних гімнів).

Іншим шляхом у поглибленому тлумаченні фольклорних пісенних джерел пішов В. Стефаник. Він будує свої засоби новелістики на основі принципів, покладених тими пісенними формами, які виконували інформаційно-комунікативну функцію (балади, хроніки, рекрутсько-жовнірські пісні тощо). Їх стилістика в творах В. Стефаника набуває рис образного узагальнення соціально-побутової проблематики, пов'язаної з життям галицького села. Пісня у В. Стефаника використовується й засобом уособлення індивідуальних переживань його героїв. Поетика української пісні тлумачиться ним як людова поезія-скарбниця серця й життєвої мудрості, що дало йому змогу стати неперевершеним майстром психологічної драми факту з економічного і соціального життя українського тогочасного селянства.

Якщо Стефаник бере за основу свого творчого методу лірико-епічні жанри української пісенності, то його послідовник М. Черемшина більше уваги зосереджує на художніх можливостях коломийкового фольклору. Його роль у письменника різнопланова. З коломийкою пов'язана передусім тональність оповідності, притаманна творам М. Черемшини, її емоційна забарвленість та миттєвість реакцій на події. Через коломийковість він також досягає обрядової узагальненості у тлумаченні типових сюжетів, пов'язаних із життям гуцульського села.

Коломийковість досить часто виконує коментарську функцію, передвіщаючи весь час подальший хід подій або уточнюючи їх деталі, загальноемоційний фон, характерні риси персонажів, їхні потаємні думки. Не менш вагомим джерелом опанування характерних рис народної психології у М. Черемшини виступає інший жанр народної пісенності – голосіння, використовуючи епічну образність якого письменник переводить сприйняття сюжетики у філософськи заглиблену, психологічну площину.

Наприкінці XIX століття спостерігається також поступовий відхід від принципів етнографізму у напрямку їх модернізації на основі

відродження романтичної естетики (Є.Мандичевський, С.Яричевський). Оспівуючи красу народнопісенних образів, ці письменники створюють на їхній основі яскраві картини народного життя, перейняті духом народного світосприйняття й естетики.

Їхня творчість сприяла перегляду сталих принципів художньої обробки фольклорних джерел. Так, О.Маковей закликає своїх сучасників не захоплюватися копіюванням, а більше орієнтуватися на їх творче переосмислення, спрямовуючи його на відображення людських характерів і розкриття психології людських вчинків. Народність, вважає він, це те, що виходить із самого життя, а не навпаки. Тому завдання письменника зводиться не стільки до наслідування, скільки до осучаснення народнопісенної мови.

Якою була загальна ситуація довкола проблеми опанування фольклорних джерел у літературі висвітлюється у підрозділі 1.3 *“Українська пісенність у контексті боротьби літературних напрямків кінця XIX – початку XX століття”*.

Її характерною ознакою є поліморфність літературно-художніх явищ. З одного боку, посилюються тенденції до інтелектуалізації та ліризації прочитання фольклорно-пісенних текстів, з іншого – зростає їхня роль як засобу, що дозволяє писати не тільки про народ, але й для народу.

У перед- та післяреволюційні роки зростає роль модерністських впливів, що виявилось у посиленні уваги до фольклорних тлумачень давньої історії (В.Щурат), “вічних” тем української народної поезії (У.Кравченко, К.Малицька, М.Підгірянка), які переосмислюються у формах медитативної лірики, художнього опанування фольклорних засад в дусі декадансу та естетики символізму (творчість молодомузівців).

У інтерпретації прообразів фольклорної пісенності більше значення надається тим моментом, які фокусують у собі філософію народного, а через нього і людського життя. Кожна подія, відтворена нею, починає тлумачитися як уособлення загальнолюдської долі та історії, і, водночас, як своєрідний коментар, що посилює психологічну забарвленість нескінченних монологів-роздумів героя-автора.

Наприкінці XIX – початку XX століття посилюється естетична співдія української пісні з літературним словом, що позначилося у його регіональній визначеності та множинності варіантів тлумачення, котрі обумовили розмаїття літературних стилів і напрямків у цей період.

У другому розділі *“Фольклорно-пісенні традиції та їх розвиток у професійному мистецтві”*, що складається з двох підрозділів, розглянуто:

особливості трансформації народнопісенної поезики у театральному та образотворчому мистецтві простежуваного періоду на Галичині.

У підрозділі 2.1 *“Просвітницька спрямованість української пісні в театральному мистецтві”* головна увага приділяється питанням, пов’язаним із з’ясуванням історії формування українських традицій на Сході й Заході.

Зокрема, в дисертації підкреслюється, що процес становлення театру відбувається на Галичині у літературних осередках, які представляють соціальні групи інтелігенції, вихідців із духовенства. Це обумовило на перших етапах замкнений характер діяльності аматорських труп та зловживання “перекладами” на регіональну – “мову” репертуару, який на той час став класичним на східних теренах України (п’єси І.Котляревського і Г.Квітки-Основ’яненка).

Аналіз репертуарної політики, яку проводили галицькі театральні осередки, та тих ідей, які відстоювала прогресивна критична думка, дозволив зробити висновок про те, що проблема утворення національного театру з самого початку мислилася як така, що сприятиме поширенню освіти серед народу (Ю.Лавровський). Така постановка питання сприяла актуалізації вимогливості щодо репертуару українських труп, які саме ним повинні були відрізнитися від інших, іноземного походження. Його національна визначеність ототожнювалася спочатку із формою, що спонукало широке уведення у театральну “мову” фольклорного матеріалу, а саме: пісні, обрядової символіки тощо, які виконували переважно ілюстративну або “перекладну” функції, спрощуючи тим самим сприйняття п’єси. Тільки починаючи із 60-х років XIX століття на Галичині з’являються спроби, які свідчать про новий етап у розвитку театральної драматургії. У п’єсах, які ставляться на галицьких сценах, простежується орієнтація на цілісне відтворення побутових картин з народного життя. В них провідну роль виконує українська пісня, засобами якої створюється яскравий етноколерит вистави. Паралельно також відбувається опанування її стилістики як засобу відображення національних ознак характеру. Про це свідчать побутові драми С.Воробкевича, який робить спробу за допомогою стилізації на кшталт народної пісні музичними засадами доповнювати сценічні характеристики персонажів у своїх п’єсах (“Гнат Приблуда”, “Убога Марта”), що стало підставою для І.Франка назвати їх “людовими народними п’єсами”.

Цього часу розширюється і репертуарна тематика. Крім сюжетних мотивів на “злобу дня”, її широко представляють історичні сюжети,

оспівані у народних піснях (“Довбуш”).

У другій половині XIX століття така політика щодо розвитку національного театру на Галичині призвела до загального посилення в ньому реалістичних тенденцій. Крім видовищної, українська народна пісенність починає виконувати й психологічну функцію. Її засобами автори прагнули розкрити не тільки характерні риси художніх образів, але й проілюструвати розвиток покладених в їх основу драматичних колізій. Саме таку установку демонструє діяльність трупи мандрівного театру, яка починає працювати під егідою товариства “Руська бесіда”. Через пісню автори також прагнуть посилити регіональну визначеність у тлумаченні типових сюжетів та народних образів (Ю.Федькович). Пісенність використовується як форма передачі актуальної інформації, що допомагає спростити сприйняття і довести її до глядача мовою більш для нього зрозумілою.

Наприкінці XIX століття тлумачення народнопісенних образів набуває більш опосередкованого характеру. На перший план виходять узагальнення тих драматичних колізій, які у фольклорі є носіями певних світоглядних ідей. Про це свідчить багаторазовість художнього звернення до сюжету пісні “Ой не ходи, Грицю”, з використанням в якості першоджерела сюжетів з актуальною для народного життя проблематикою (“Украдене щастя”).

Цю зміну у поглядах на роль пісні у театральному мистецтві відбиває ідейна боротьба навколо питання про стратегію його подальшого розвитку, яку ілюструє полеміка, розгорнута І.Франком на сторінках тогочасної преси.

Зовнішньо її підсилювала динаміка театрального руху, його масовість. Вона висувала також на порядок денний необхідність у організації національних інституцій державного підпорядкування. Цього ж вимагала і наявність української акторської школи, становлення якої відбулося в результаті діяльності “українських корифеїв”.

Доленосним для історії галицького театрального руху стало утворення стаціонарного українського театру, який узагальнив найвагоміші напрацювання українських драматургів, акторів і режисерів.

Особливого розквіту він зазнав під керівництвом М.Садовського, який заклав основи нової театральної естетики. Він також підняв роль режисерської інтерпретації, трансформувавши українську народну пісенність із зовнішньої ознаки українського театру у внутрішню, втілюючи її національний дух, що позначилося не тільки у зростанні драматургічного

значення, фольклорних прообразів, але й у посиленні ментальних рис у інших складових спектаклю: виконавській манері акторського тлумачення, режисерських рішеннях оформлення, розв'язання й розуміння сюжетної канви тексту п'єси та її ідейно-образного змісту.

На початку ХХ століття досягнення галицького театру набувають значення традиційного, що привело до активізації пошуків його альтернативних форм. Орієнтація на міські театральні традиції стосовно фольклору не задовольняє просвітницьких потреб передової галицької інтелігенції. З'являються спроби оновлення театального мистецтва шляхом його зближення з народним сучасно-обрядовим досвідом.

Саме у такому напрямку розпочинає свою діяльність "Гуцульський театр" Г.Хоткевича, який прагне побудувати її спираючись на етнографічний матеріал, що відтворює світоглядні проблеми гуцульського життя, його історію, обряди, звичаї та народні таланти, природні акторські здібності, притаманні гуцульському етносу.

У підрозділі 2.2 "*Особливості образотворчих форм втілення пісенної культури українців*" підкреслюється, що їх становлення відбувається під безпосереднім впливом ідей, які визначали розвиток літературного процесу у цьому регіоні України, особливо тих, що сприяли посиленню взаємовпливів у кінці ХІХ – на початку ХХ століття між різними видами мистецтв, незважаючи на відмінність технологічних засобів відображення актуальних для художнього життя Галичини проблем.

Водночас, авторкою доводиться, що така проблематика з'являється в творчості галицьких художників набагато пізніше, ніж у тих, чие творче життя було пов'язане з Наддніпрянщиною. Становище змінюється з виникненням перших мистецьких товариств (1898 р. "Товариство для розвою руської штуки" у Львові) та журналів ("Артистичний вістник"), де обґрунтовується необхідність ширше використовувати мистецькі засади для всебічного духовного розвитку українського народу.

В цей час влаштовуються також і перші виставки. Їх провідна тема – відображення життя народу. Його соціально-побутові характеристики багатьма представниками галицької образотворчої школи передані опосередковано, через звернення до обрядово-побутових ліричних та історичних мотивів і образів народнопісенної творчості. Як саме відбувалося їх відтворення розглядається на прикладі творчості О.Кульчицької, яка гармонійно поєднує у своїх полотнах власний професійний досвід з тими нарощками, які демонструє народний геній. Її багатофігурні композиції відтворюють найтиповіші риси народного сприйняття. Мисткиня

філософськи його переосмислює через народнопісенні мотиви, різні за жанровою належністю і змістом.

Особливу увагу О.Кульчицька приділяє у своїх циклах гравюр і акварелей етнорегіональним особливостям побутування зразків народної творчості, хоча цей етнографізм не завжди є провідною тенденцією в її картинах. У багатьох з них відчувається вплив модерну, що посилює у сприйнятті відтворених нею народнопісенних образів авторський підтекст-роздуми митця над сенсом людського життя і долею рідного народу.

Однак звернення до народнопісенної проблематики у творчості художньої генерації кінця XIX – початку XX століття не обмежується тільки обрядовою тематикою. Художники прагнуть посилити актуальність фольклорних зразків, довести до глядача закомуюваний в них духовний досвід поколінь. Так з'являється якісно нове розуміння образотворчого втілення народнопісенних мотивів – так звана пісня-картина, жанр якої найбільш повно представлений у творчості А.Манастирського. Українську пісню він тлумачить ніби згусток людського життя, що узагальнює духовно-творчі потенції українства. Тому і така різнобічність тем та мотивів у його полотнах.

Оспівуючи народне життя А.Манастирський представляє його в різних площинах: історії козацтва, використовуючи при цьому аналогії із відомими зразками народної пісенної творчості, зокрема думами, перекладаючи літературні сюжети з “Кобзаря” Т.Шевченка, “По селах” і “До Бразилії” Франка на мову кольору, рухів тіла, композиції.

Народнопісенна поетика в його творах переосмислюється як засіб виразу тих форм людського існування, що містять у собі універсальні мотивації сенсу історичного буття етносу. Така філософська домінанта, яку демонструє ставлення А.Манастирського до фольклору, виділяє його постать серед інших представників генерації художників XX століття.

Україноментальність творчих пошуків цього художника, його прагнення “докопатися” до коріння і основ національного почуття через фольклор свідчать про те, що він не пройшов повз тих романтично-екзистенційних ідей, які хвилювати українську інтелігенцію на початку XX століття.

У висновках дисертації подано загальний підсумок роботи та окреслено перспективи подальшого дослідження цієї теми. Зокрема, у дисертації доведено, що:

1. Українська народна пісенність стала ключовим пунктом, від якого розпочалися пошуки художніх засад, адекватних тим потребам, які

визначили розвиток художнього життя Галичини у XIX – на початку XX століття;

2. Народнописенна образність обумовила цілісність художнього процесу в цей період, вона також визначала собою ті критерії, за якими відбувалася оцінка тих ідей і концепцій, що відстоювали представники науково-художніх та літературних кіл галицької інтелігенції;

3. Тлумачення народнописенної поетики як носія смисложиттєвих цінностей, притаманних українському етносу, спонукали до актуалізації проблем, пов'язаних із новим баченням завдань літературної творчості, яка перетворюється на важливий чинник соціального буття українського народу, через який це буття відстоювало своє історичне право на існування.

4. У дисертації розглянута динаміка змін у світоглядних позиціях щодо використання народнописенних джерел, яка простежується у творах галицьких письменників. Доведено, що вона відбиває не тільки загальні тенденції становлення національної самовизначеності культури у цьому регіоні, але й специфічно естетичного плану, які репрезентують особливості формування національного художнього мислення: від опанування зовнішніх стильових ознак до більш опосередкованої їх інтерпретації в контексті змістових компонент, що визначають ідейну спрямованість творчої активності митців.

5. В роботі показано, що процес олітературення народної пісні на Галичині був спрямований на виявлення, насамперед, соціальних мотивацій, закладених у поетичну творчість українського народу, що доводить аналіз літературних творів, які з'являються у другій половині XIX – на початку XX століття, але, водночас, він ніколи не втрачав зв'язків із екзистенціально-кордоцентричною традицією їх обґрунтування, закладеною народним світовідчуттям в українську ментальність. Це позначилося у загостреному переживанні зв'язків фольклорних пісенних прообразів із проблемами тогочасного життя, прагненні письменників до поетизації та лірико-драматичних форм їх розв'язання, узагальненого “документалізму” у тлумаченні окремих пісенних сюжетів і образів.

6. Українська пісенність використовувалася також як форма, що надавала широкі можливості для реалізації просвітницьких прагнень галицької інтелігенції. З нею пов'язувались питання доступності професійної мови, її смисложиттєвої визначеності в контексті тих загальних потреб, які демонструє суспільне життя розглянутого періоду: протистояння експансії іншомовних культурних традицій в умовах

колоніального існування українських територій. В роботі доведено, що це протистояння визначило загальну спрямованість розвитку західноукраїнського театру, в межах якого становлення його національної та регіональної визначеності відбувається на фоні підкресленої орієнтації на використання художніх нарбок, які містить у собі місцева фольклорна обрядова традиція. Обрядові театральні форми як стильове підгрунтя професійної драматургії сприяли інтенсифікації процесів входження галицького театального мистецтва у всі сфери духовного життя українського суспільства як вагомого художньо-образного знаку, спроможного відбити його найактуальніші потреби. Завдяки їм це мистецтво відтворює не тільки сферу “реалій”, з яких складаються уявлення про характерні риси тогочасного народного буття, але й їх внутрішній смисл, з яким утотожнюється його історична здатність на кардинальні зміни.

7. Виокремлено також специфічні ознаки тлумачення народно-пісенних джерел в образотворчому мистецтві. Вони вказують, з одного боку, на їх залежність від художньо-виражальних засобів, якими користується цей різновид мистецької діяльності в означений період, а з іншого, – доводять, що така залежність тлумачиться з точки зору міжвидового синтезу, як потужного філософського естетичного підгрунтя, що сприяло оптимізації наприкінці ХІХ – початку ХХ століття художнього процесу у напрямку поглиблення в ньому інтересу до філософських основ народного світовідчуття, як альтернативи щодо абсолютизації формально технічних пошуків у мистецтві, з якими пов'язаний розвиток естетики модернізму. Під таким кутом зору українська пісенність переосмислюється у творах А.Манастирського і О.Кульчицької.

8. Активна популяризація української пісні через різноманітні форми мистецтва дозволяє констатувати, що фольклорно-пісенні традиції є вершиною і невичерпним джерелом професійного мистецтва. Водночас традиційна культура живе доти, доки її здобутки підхоплюються митцями і при творчому їх осмисленні стають зрозумілими й близькими наступним поколінням.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Новосад М.Г. Взаємозв'язки між Галичиною і Наддніпрянщиною у розвитку художньої культури України (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) // Теоретичні та практичні питання культурології: Зб. наук. статей. – Вип. ІІ. – Запоріжжя: ЗДУ, 1999. – С. 120-126.

2. Новосад М.Г. Українська народна пісня в літературній творчості

Івана Франка // Вісник Прикарпатського університету. – 2000. – Вип. II. Мистецтвознавство. – С. 90-97.

3. Новосад М.Г. Українська пісня в живописних полотнах Антона Манастирського // Теоретичні та практичні запитання культурології: Зб. наук. статей. – Вип. V. – Запоріжжя: ЗДУ, 2001. – С. 64-72.

4. Новосад М.Г. Українська пісня в художній творчості О.Л.Кульчицької // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2001. – № 2. – С. 117-121.

5. Новосад М.Г. Українська пісня у духовному житті народу // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2001. – № 4. – С. 93-99.

6. Новосад М.Г. Пісня як домінанта у формуванні духовної культури українського народу // Перевал. – 2001. – № 3-4. – С. 426-431.

7. Новосад М.Г. Пісня – складова частина сакральної культури України // Зб. наук. праць. – Ів.-Франківськ: Плаї, 2002. – С. 50-62.

8. Фольклорно-пісенні традиції та їх розвиток в театральному мистецтві Галичини другої половини XIX – поч. XX століття // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2002. – № 1. – С. 73-81.

Новосад М.Г.

Українська пісня в контексті художнього життя Галичини другої половини XIX – початку XX століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.01 – теорія та історія культури. – Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, 2002.

На основі аналізу мистецтвознавчо-культурологічних видань та літературно-мистецьких творів другої половини XIX – початку XX століття в роботі досліджено взаємозв'язки народнопісенної і професійної творчості митців Галичини. Визначається, що професійне мистецтво живилося темами, сюжетами, мотивами народної творчості, що сприяло появі нових художніх методів, жанрів і стилів. Саме у другій половині XIX ст. естетика повністю спрямована на фольклор. Посилене переосмислення народного мистецтва сформувало українську національну літературу, національну художню школу. Були створені професійні театралізовані вистави, сюжетну основу яких складала народна пісня. Розглянуто регіональні особливості української пісні та її переосмислення в літературі, живописі, графіці, театрі.

Систематизовано літературно-мистецькі твори, в яких простежуються взаємовпливи народної і професійної творчості, порівнюються їх поетика, що розкриває національну своєрідність художнього життя і мистецького процесу в Галичині.

Особливу увагу в роботі приділяється творчості письменників, художників, драматургів, які визначають характерні особливості розвитку художнього процесу в Галичині.

Ключові слова: українська пісня, театральне, образотворче мистецтво, літературне життя Галичини.

Новосад М.Г.

Украинская песня в контексте художественной жизни Галиции второй половины XIX – начала XX века. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.01 – теория и история культуры. – Государственная академия руководящих кадров культуры и искусств, г. Киев, 2002.

На основе анализа искусствоведческих и культурологических изданий и литературно-художественных произведений второй половины XIX – начала XX века в работе исследуются взаимосвязи народно-песенного и профессионального творчества писателей, деятелей театра и художников Галиции. Охарактеризованы принципы, на которых осуществлялась взаимосвязь украинской песни с литературным словом, сценической деятельностью, живописью. В работе рассмотрена роль украинской песни в развитии художественной жизни Галиции второй половины XIX – начала XX века.

Отмечается, что народное творчество способствовало появлению новых художественных методов, жанров, стилей в профессиональном искусстве этого периода. На этой основе и происходит формирование украинской национальной литературы и других видов художественной деятельности. Этот процесс анализируется с точки зрения региональных особенностей функционирования украинского фольклора, опосредованных поэтикой литературно-искусствоведческих произведений, своеобразие художественной жизни Галиции.

Особое внимание в работе уделяется творчеству писателей, художников, драматургов, которые определяют характерные особенности развития художественного процесса в Галиции. В анализе их произведений основной акцент ставится на эстетических закономерностях, в

котрих просматривается связь с актуальными идеями, которые определили динамику изменений в духовной жизни украинского общества в XIX – начале XX века. Доказывается целесообразность изучения взаимосвязей профессиональной и народной традиции в контексте определенных фольклорных форм, которые фокусируют в себе мировоззренческую проблематику, лежащую в основе культурных трансформаций, с которыми связываются критериальные изменения в способах и формах обоснования процессов, характеризующих состояние, в котором находится развитие национального самосознания.

Ключевые слова: украинская песня, театральное, изобразительное искусство, литературная жизнь Галиции.

Novosad M.G.

The Ukrainian song in the context of belles – letters of Galychyna in the second half of the 19 century and in the beginning of the 20-century. – Manuscript.

The thesis of the achievement for the candidate degree in the study of art by speciality 17.00.01. – Theory and History of Culture. – State Academy of Culture and Arts, Kyiv, 2001.

On the basis of analysis of the works on the art criticism, culture and literature of the 19 century and in the beginning of the 20 century it has done an attempt to investigate relations between folk songs and professional creative work of the people in Galychyna. The essence of the relations between the Ukrainian son, on one side, and the literary language, stage actions, range of colours, on the other, is determined. Much attention is paid to the role, place and significance of the Ukrainian song in the development of artistic culture, in particular in the field of literature, theatre and fine arts in Galychyna in the second half of the 19 century and in the in the beginning of the 20 century.

Key words: the Ukrainian song, theatrical and fine arts, literature Galychyna.

Підписано до друку 205.2002 Формат 60×84'16
Друк офсетний. Умовн. др. арк. 1,0 Тираж 100 прим.
Зам. 115

Друкарня Державної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

Адреса: 01015, Київ – 15, вул. Січневого повстання. 21

452802

АВ 51.992

Мист.

Мист.

Мист